

SZEMLE

GEORGIOS THEOTOKIS

BYZANTINE MILITARY TACTICS IN SYRIA AND MESOPOTAMIA IN THE TENTH CENTURY A COMPARATIVE STUDY

(Edinburgh University Press, Edinburgh, 2020. 348 o. ISBN 9781474431040)

A bizánci hadügy 10. századi átalakulásával foglalkozó irodalom újabb kötettel gyarapodott: Georgios Theotokis neve ismert lehet a témával foglalkozók előtt (*The Norman campaigns in the Balkans* című munkáját már korábban ismertette Veszprémy László e folyóiratban)¹. Jelen kötet 2018-ban jelent meg először, és ezen keményborítós kiadása után 2020-ban egy változatlan tartalmú puha kötéses változat is napvilágot látott. Mint a cím is mutatja, a szerző a témát a keleti hadszíntér eseményeire koncentrálni tartja, bár azért kitér a balkáni eseményekre is. Ezzel már foglalkozott korábban Eric McGeer 1995-ben megjelent műve, és azóta Edward N. Luttwak *The Grand Strategy*-je is feldolgozta. A szakirodalom gyarapodása mellett újabb forráskiadások is segítik a korszakkal foglalkozó hadtörténészeket (*Taktika, Sylloge Tacticorum*). A korszakot tárgyaló, inkább hagyományos narratív vagy népszerűsítő könyvek is születtek, mint Anthony Kaldellis *Streams of Gold*-ja, vagy az utóbbira példa John Carr *Fighting Emperors of Byzantium*-ja. A szerző tehát az elmúlt jó két évtized kutatásait is felhasználhatta elemzésében.²

A könyv a bevezető után tíz fejezetre tagolódik, az elsőben – *The ‘Grand Strategy’ of the Byzantine Empire* (23–51. o.) – a birodalom keleti stratégiai helyzetét vizsgálja. Kitér a stratégia fogalmára az újkor előtti időkben, majd a bizánciak stratégiai gondolkodását vázolja fel, valamint a különbséget a nyugatiak és a bizánciak háborúhoz való viszonyában (és az utóbbit párhuzamba állítja a muszlimokéval).

A második fejezet – *Byzantine and Arab Strategies and Campaigning Tactics in Cilicia and Anatolia (Eighth–Tenth Centuries, 52–68. o.)* – elején a térség földrajzi

¹ *Theotokis, Georgios*: The Norman campaigns in the Balkans. Ismerteti Veszprémy László. *Had-történelmi Közlemények*, 128. (2015) 1. sz. 247–250. o.

² *McGeer, Eric*: Sowing the Dragon’s Teeth: Byzantine Warfare in the Tenth Century. Washington D. C., 1995.; *Luttwak, Edward*: The Grand Strategy of the Byzantine Empire. Cambridge–London, 2009.; *Taktika of Leo VI*. Ed. and tr. *George T. Dennis*. Washington D. C., 2010.; *Chatzelis, Georgios – Harris, Jonathan*: A Tenth-Century Byzantine Military Manual: The Sylloge Tacticorum. Abingdon–New York, 2017.; *Kaldellis, Anthony*: Streams of Gold, Rivers of Blood. The Rise and Fall of Byzantium, 955 A.D. to the First Crusade. Oxford, 2019.; *Carr, John*: Fighting Emperors of Byzantium. Barnsley, 2015.

adottságait vizsgálja és ezek hatását a hadműveletekre, Anatólia területének hármas tagolását Lillie alapján ismerteti. A hangsúly a bizánciak „mélységi védelmén” van, és az arab portyázók elleni határvidéki harcok elveit ismerteti (a *De velitatione* alapján), melynek lényege az ellenfél kifárasztása volt. Bemutatja, hogy a támadások ugyan a 9. századra már egyre ritkábban érték el az Égei-partvidéket, de ennek az árát a határvidék és a felföld lakossága fizette meg. Ezután az arab bázisok fontosságát mutatja be és Anatólia földrajzának kapcsolatát az arabok legfontosabb hadjárati útvonalaiival.

A harmadik fejezetben – *The Empire’s Foreign Policy in the East and the Key Role of Armenia (c. 870–965)* (69–104. o.) – a szerző a bizánci–örmény kapcsolatokat tárgyalja az arabokkal vívott harcok függvényében, először összefoglalva az itteni bizánci hadjáratok eseményeit. Úgy látja, hogy a birodalom számára ez a terület fontosabb volt, mint Kilikia és Szíria (és a hadereje jelentős részét is örmények alkották ekkoriban), viszont a 10. században az aleppói Hamdanida emírség megerősödése miatt ez utóbbi régiókra koncentráltak a nagyobb összecsapások. Így aztán, bár kezdetben Bizánc nem területi expanzióban gondolkodott, csak zsákmány- és fogolyszerző hadjáratokban, a Szaif ad-Daula megtörésére tett erőfeszítések végül az utóbbiba torkolltak. VII. Konstantin uralkodása elején több olyan kudarcot is elszenvedtek, amelyet a császári tekintély szempontjából nem lehetett eltérni.

A következő fejezet – *The Byzantine View of their Enemies on the Battlefield: The Arabs* (105–127. o.) – a keleti határokat fenyegető ellenség, az arabok képét mutatja be a bizánci forrásokban, különbséget téve a propagandakép és a reális ábrázolások között. Leó diakónus leírása inkább sztereotip barbár-képet nyújt, viszont Bölcs Leó a *Taktikában* értékelte bátorságukat, értelmüket, spirituális szemléletüket. Biborbanszületett Konstantin lelkesítő beszédében hitvány asszonyokként mutatta be őket, viszont a *De cerimoniis*ban reálisabban ábrázolta az arabokat. Általában véve a legvalósabb, hadtörténetileg fontos leírásokat a 10. századi értekezésekben találhatjuk róluk.

A következő két fejezet – *Methods of Transmission of (Military) Knowledge (I): Reconnaissance, Intelligence* (128–146. o.) és *Methods of Transmission of (Military) Knowledge (I): Espionage* (147–191. o.) – témája a korabeli hírszerzés fontosságát és módszereit tárgyalja, a forrásokból vett idézetek sokaságával. Kitér a katonai információk szerzésének sokféle módjára a végvidéki portyázók által ejtett foglyokon és menekülteken át a császári követek és hivatásos kémek tevékenységéig.

Ezután ismét kettős fejezet következik – *Tactical Changes in the Byzantine Armies of the Tenth Century: Theory and Practice on the Battlefields of the East* (192–218. o.) és *Tactical Changes in the Byzantine Armies of the Tenth Century: Investigating the Root Causes* (219–235. o.) – melyekben a szerző előbb a korabeli katonai kézikönyvek előírásainak vizsgálatán keresztül részletesen elemzi a bizánci haderőben ebben az időszakban bevezetett új taktikai módszereket, mint a gyalog-

sági négyszög vagy a nehézlovas *kataphraktosok* alkalmazása, illetve a gyalogsági és lovassági harcászat változásait. Ezután veszi végig a változások okait, kimutatja azt, hogy a bizánciakra ellenfeleik módszerei is hatottak, főleg az araboké folytonos a 10. századi harcok során (a *menavlatosok* az arab nehézlovakok elleni védelemben, illetve a saját *kataphraktosok* támadó alakzatának kialakításában). De érdekes még az íjászatról írott rész is, melyben összehasonlítja a bizánciakat a nomád és a nyugati haditechnikával és taktikával.

A kilencedik fejezet – *Byzantine–Arab Battles of the Tenth Century: Evidence of Innovation and Adaptation in the Chronicler Sources* (236–275. o.) – a kortárs elbeszélő forrásokat (Leó diakónus, Skylitzes, Yahya ibn Said, al-Mutanabbi, Abu Firas és a 12. századi Ibn Zafir) vizsgálja abban a tekintetben, hogy ezek mennyire tekinthetők megbízhatónak a tárgyalt időszak hadtörténetének kutatásában.

Az utolsó fejezetben – *Tactical Innovation and Adaptation in the Byzantine Army of the Tenth Century: The Study of the Battles* (276–297. o.) – Theotokis arra tér ki, hogy az elmélet hogyan valósult meg a gyakorlatban. Ezért hét fontosabb hadjáratot és csatát vesz górcső alá: Hadath (954), Tarsus (965), Arkadiopolis (970), Dorystolon (971), Alexandretta (971), Apamea (994) és Orontes (998). Itt ismét több forrást is felhasznált, ha lehet mindkét féltől, és ezeket összehasonlítva az értekezések előírásaival röviden elemzi az említett eseményeket.

Végül a kötetet egy összefoglaló rész zárja – *Summaries and Conclusions* (298–303. o.) –, melyben röviden vázolja következtetéseit. Alapos bibliográfiával és névmutatóval sem maradt adós a szerző.

A kötet nagyon jól használható a téma iránt érdeklődő történészeknek, de akár az átlagolvasó is nyugodtan forgathatja. Következtetései világosak, jól alátámasztottak, nyilvánvaló, hogy Theotokis alaposan ismeri a forrásanyagot és a szakirodalmat. Összehasonlító módszere révén nemcsak a bizánci és arab történelem kutatói, hanem a nyugatéi is találhatnak benne tanulságos megállapításokat. Amit hiányolhatunk belőle, az talán csak a haditechnikai fejlődés részletes ismertetése és a kellően alapos térkép, mivel amelyek belekerültek, kissé vázlatosnak tűnnek, illetve talán lábjegyzetekkel könnyebb lett volna követni a szöveget, mint végjegyzetekkel. Mindent összevetve a kötet méltó párja lett McGeer monográfiájának, így a középkori hadtörténeti irodalom egy újabb értékes darabbal gyarapodott.

Tőser Márton